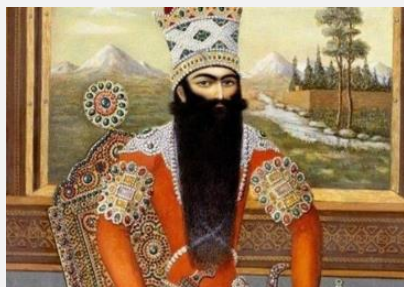

همه قول و قرارهای فتحعلی‌شاهی

یک آبان‌ماه مصادف با سال‌مرگ فتحعلی‌شاه، دومین شاه از دودمان قاجار است که از سال ۱۱۷۶ خورشیدی به مدت ۳۶ سال و ۸ ماه بر ایران فرمانروایی کرد.

یک آبان‌ماه مصادف با سال‌مرگ فتحعلی‌شاه، دومین شاه از دودمان قاجار است که از سال ۱۱۷۶ خورشیدی به مدت ۳۶ سال و ۸ ماه بر ایران فرمانروایی کرد. نام فتحعلی‌شاه؛ قاجار در ذهن ما معمولاً چند قرارداد تاریخی ننگین را یادآوری می‌کند. اما شاه قاجار در مدت سلطنت ۳۶ ساله‌اش چند قرارداد امضا کرد؟

۱- عهدنامه فیکنکشتاین: قراردادی دفاعی؛ است که میان ایران و فرانسه امضا شد. این پیمان‌نامه در ۱۳ اردیبهشت ۱۱۸۶ خورشیدی در کاخ فیکنکشتاین در لهستان میان فتحعلی‌شاه قاجار و ناپلئون بناپارت منعقد شد. این قرارداد در ۱۶ ماده و با هدف مدرن‌سازی ارتش قاجار بین طرفین به امضا رسید. ناپلئون تعهد کرد که در برگرداندن سرزمین گرجستان به ایران و واداشتن روسیه به واگذاری آنجا تلاش کند و برای اصلاح و تقویت ارتش ایران اسلحه، توپ، مهندس و معلم به ایران بفرستد و از سوی دیگر فتحعلی‌شاه نیز متعهد شد به انگلستان اعلام جنگ کند و تمام اتباع بریتانیا را از ایران بیرون کند. با این حال، فرانسه در جنگ دیپلماتیک در ایران شکست خورد و موفق به اجرای هیچ‌یک از مفاد عهدنامه نشد.

۲- عهدنامه مجمل: پس از اختلاف‌های بین ایران و انگلیس و عدم نتیجه‌گیری از «فیکنکشتاین»؛ سرانجام مذاکرات نماینده سیاسی انگلیس و مقامات ایرانی منجر به انعقاد عهدنامه مودت و اتحاد بین دو کشور در تاریخ ۲۱ اسفند ۱۱۸۷ خورشیدی شد که به نام عهدنامه مجمل معروف است. براساس عهدنامه مجمل، بریتانیا حاکمیت ایران را بر کل خلیج فارس به رسمیت شناخت و متعهد شد کشتی‌های انگلیس فقط از نقاطی که دولت ایران اجازه می‌دهد، حق عبور داشته باشد.

۳- عهدنامه مفصل: پس از کدورت‌های بین ایران و انگلیس و عدم نتیجه‌گیری از قراردادهای ایران و فرانسه و عهدنامه فیکنکشتاین و پس از امضای عهدنامه مجمل، مذاکرات نماینده سیاسی انگلیس و مقامات ایرانی منجر به انعقاد عهدنامه‌ای تازه بین دو کشور در ۲۹ صفر ۱۲۲۷ قمری شد. در این قرارداد آمده است: «اگر در بحرالعموم اولیای دولت بهیه ایران را امدادی ضرور شود، اولیای دولت بهیه انگلیس بشرط امکان در آن وقت کشتی جنگ و قشون بدهند و اخراجات آن را موافق برآورد، آن وقت قطع و فصل نموده باز یافت نمایند کشتی‌های مزبور بر آن خورها و لنگرگاه‌ها عبور کند که امنای دولت علیه ایران نشان (مجوز) بدهند و از جای دیگر بی‌رخست و بدون ضرورت عبور نکنند».

۴- عهدنامه گلستان: این پیمان در تاریخ ۳ آبان ۱۱۹۲ خورشیدی در پی جنگ‌های ایران و روسیه بین این دو کشور امضاء شد. به دنبال این قرارداد، حکومت قاجار قفقاز، ارمنستان، ایالت‌های شرقی گرجستان و بخش‌های غربی گرجستان در ساحل دریای سیاه و محال‌گروزیه (کورنه) از ایران سلب و به روسیه تزاری واگذار کرد. طی این قرارداد در مجموع ۱۴ ولایت قفقازی ایران (گنجه و قره‌باغ، ولایت‌های شکی، شیروان، قبه، دربند، بادکوبه، داغستان و گرجستان، محال‌شوره‌گل، آچوق‌باشی، گروزیه، منگریل و آبخاز، بخشی از سرزمین تالش) به تصرف روس‌ها درآمد و حاکمیت بدون منازع ایران بر دریای مازندران خدشه‌دار شد و سواحل ارزشمند دریای کاسپین برای ایران از دست رفت.

۵- عهدنامه ارزنه‌الروم اول: در سال ۱۸۲۳ میان ایران و امپراطوری عثمانی منعقد شد. مناطق کوهستانی قصر شیرین تا دو قرن محل درگیری‌های پی‌درپی میان دو کشور شد. حملات عثمانی به شمال غربی ایران برای سرکوب قبایل شورشگر، پاسخ‌تلافی‌جویانه ایران را در پی داشت. این اقدام باعث شد سلطان محمود دوم عثمانی در سال ۱۸۲۱ به ایران حمله کند. عثمانی با ارتشی قدرتمند و با وضعیت برتری نسبت به ارتش ایران حمله‌ای آغاز کرد اما ارتش فتحعلی‌شاه قاجار شکست سختی بر ارتش عثمانی وارد کرد. نخستین عهدنامه در سال ۱۸۲۳ منعقد شد اما بدلیل آنکه مرزهای تعیین شده در عهدنامه ۱۶۳۹ قصرشیرین را تثبیت کرد، نتوانست چاره‌ای مناسب برای درگیری‌های مرزی قبلی تعیین کند.

۶- عهدنامه ترکمانچای: پیمانی است که سال ۱۲۰۶ خورشیدی در پی جنگ‌های ایران و روسیه در دوره قاجار بین این دو کشور در روستای ترکمانچای امضا شد. بر مبنای این قرارداد، سه ایالت دیگر قفقاز، یعنی ایروان، نخجوان و بخش‌های دیگری از تالش زیر سلطه روس‌ها قرار گرفت. حاکمیت ایران بر دریای مازندران محدودتر شد و مردم ایران ناچار به پذیرش کاپیتولاسیون شدند. میان مردم قفقاز و دیگر مردم ایران، دیوار جدایی کشیده شد. در مجموع حدود ۳۰ هزار کیلومتر مربع دیگر شامل حدود ۲۰ هزار کیلومتر مربع از ارمنستان امروزی، حدود ۵ هزار کیلومتر مربع از ترکیه امروزی شامل کوه آرارات و شهر ایغدیر که در آن زمان بخشی از خانات ایروان بود و حدود ۵ هزار کیلومتر مربع از جمهوری آذربایجان امروزی از ایران جدا شدند. ایران حق کشتی‌رانی در دریای خزر را از دست داد و ملزم به پرداخت ۱۰ کرو تومن به عنوان غرامت به روسیه شد. این معاهده به جنگ‌های ایران و روسیه در دوره قاجار پایان داد و دولت روسیه متعهد شد که از پادشاهی ولیعهد وقت عباس میرزا حمایت کند.

اپسنا - سهیلا صدیقی